

Title	Trianon centenáriumán
Author(s)	Zaicz, Gábor
Citation	ハンガリー研究. 2021, 1, p. 9-21
Version Type	VoR
URL	https://doi.org/10.18910/81527
rights	
Note	ISSN: 2436-1364 (print), 2436-4932 (online)

The University of Osaka Institutional Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

The University of Osaka

Trianon centenáriumán

Zaicz Gábor

2020. június 4-én van a trianoni békediktátum századik évfordulója. Éppen egy évszázada az első világháborút lezáró Versailles-i békerendszer részeként elvették országunk területének 72 %-át (közel 232 ezer négyzetkilométert) és elszakították lakosságának 64 %-át, több mint 13 millió lakost. Koltay Gábor 2004-ben megjelent Trianon című filmjében Nemeskürty István irodalomtörténész így nyilatkozott minderről: „Elképesztő irodalmi visszhangja volt. Bár lett volna későbbi politikai eseményeknek [így például 1956-nak] akkora a visszhangja a magyar írók körében. Kivétel nélkül mindenki hangot adott ennek. Először is megjelent egy trianoni emlékkönyv [Kosztolányi Dezső (szerk.): *Vérző Magyarország. Magyar írók Magyarország területéért*. Budapest 1921. 236 l.], amiben mindenki, Kosztolányitól Karinthyig mindenki írt. /.../ Az első világháborúban Molnár Ferenc irodalmi remeklésekben írta meg mint haditudósító az élményeit, [és] nem uszítólag, [hanem] keserűen vették [a döntést] tudomásul.” E mű mellett többek között megjelent még például az *Igazságot Magyarországnak. A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata* (írták: Apponyi Albert gróf ... [9 szerző]. A Magyar Külügyi Társaság kiadása. Budapest 1928. 402 l).

Nemeskürty idézett szavait bizonyítja az a Mérték kiadónál megjelent kötet [Szász Miklós György (szerk.): *Fájó Trianon*. Budapest 2011. 180 + [4] l.], amely a magyar irodalom legjobbjait szólaltatja meg Trianonnal kapcsolatban. A szerkesztő szavai szerint: „És nem mindig letörten. Nem mindig kétségbeesetten. Legalább annyiszor dühösen számonkérően, vádlón.” Én e közleményemben a versekből, riport- és novellarészletekből a legjellemzőbb mondatokat válogattam ki, vagyis a prózai vagy a lírai művekből részletet vagy részleteket adok meg (az idézőjelek közlésétől

eltekingtek). A szerzőket az általam legtipikusabbnak tartott mondataikkal idézem. Megszólaltatom József Attilát is, akit országunkban a hivatalos irodalom az 1950-es évektől kezdve egészen az 1980-as évek végéig legnagyobb proletárköltőnként tartott számon. Négy pályakezdő, 17 éves korában írt költeménye (*Nem, nem, soha!; Pogányos hitvallás magyarul; Juhász Gyulához; Bús magyar éneke*) már sejtet valamit, teljes életművét ismerve is. Hozzáteszem, hogy József Attila másik négy versét, melyeket későbbi években, 1923-ban, ill. 1924-ben szerzett – és a kötet ugyancsak közöl – (*Magyarok; Áldott légy, jó Magyarország!; Magyarok* [ismételt cím]; *Egyszerű ez*) nem adom részleteiben sem közre. – A művek címét egyébként a *Fájó Trianon* című kiadványban lehet ellenőrizni. (Megjegyzem, hogy az és / s kötőszó előtt a korabeli felfogás szerint sohasem állt vessző.)

A Révay Nagy Lexikon kiadója, Révay Mór János állásfoglalása elgondolkodtató: „Nemzetek sohasem halnak meg, ha ragaszkodnak ahhoz, ami őket nemzetekké teszi, a nemzeti nyelvhez és a nemzeti kultúrához.” (RévaiLex. 20 [1927]: XVIII).

*

Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál? Minden további kérdést és választ átengedek azoknak, akik nem olyan nagy sovíniszták és politiciens, mint én, kinek csak Erdély-babonája túl nagy talán, de kinek Erdély egyetemes nyomorúsága fáj... (Ady Endre 1912)

Ó igen, hittük, hogy nem hiába születünk e világra, hogy dolgunk van itt, elvégezni való, s hogy nem hagyjuk úgy itt, mint hogy találtuk. Sötét utcákon bolyongva a vigasztalan éjben, míg árván s tűnődve verik vissza a puskalövés zaját kietlen falak, s komor képű katonák suhannak el melletted, hogy ujjad tétován reszket pisztolyod felé – ó igen, keserves gondolni a

furcsa, drága, régi világra, mely összedőlt, melynek romjai alatt szürkén és piszkosan bujkálunk most, mint a penészbogarak. Keserves, ó nagyon keserves gémberedő lábakkal álldogálni plakátok alatt, idegen szavakat megtanulni, megérteni, hogy elsüllyedt a hajó... (Karinthy Frigyes 1918)

A magyar nemzet, akit bekötött szemmel vittek a vesztőhelyre, megtorpant a bitófa árnyékában. A varjak, hollók már ott kóvályogtak szegély elbolondított feje körül. Egy fületlen pitykét sem ért Magyarország jövője. Megásva a sírverem, ahová mindenestül belefördítják a nemzetet a rossz vezérek, eszeveszett politikusok, gyöngé királyok. /.../ A nemzet emelt fővel áll végzete előtt... (Krúdy Gyula 1918)

Magyar házak, magyar fák, mikor fogtok ti megint magyar szót hallani? Megértitek-e az idegenek nyelvét? Magyar életek darabjai maradtak bennetek. Még a madárijesztő is kedves a kert alatt. Egy lány feledte rajt a keszkenőjét, amit jelül tűzött oda a szeretőjének. Libeg-lobog a kendő: Isten veled! Állatok hangja bög és béget ki az akolból, akiket ott hagytak: ennyi az egész búcsúztató. Kutyák ugatva szaladnak a szekerek után. [Új bekezdés] Egy falu üresen maradt a hódítók számára. (Babits Mihály 1919)

Majd megtanulunk minden földi nyelvet, / De nem felejtünk el egyetlen egyet, / És leszünk múzeumok kincse majd, / Hűlt meteorok, roppant sírkövek, // Kiket egy távol, késő nemzedék / Tán megsüvegel majd és megkövet / És talán félő tisztelettel mondja: // Ezek az ide tévedt, kemény holtak, / Ezek a furcsa, idegen világok, / Ezek magyarok voltak! (Reményik Sándor 1919)

Jaj, régi kertünk? / Jaj, versek álma? / Jaj, drága fajtám? / Jaj, bús vidékem? // Jaj, hogy sziszegjek? / Jaj, hogy üvöltsek? / Jaj, hogy kígyózzak? / Jaj, hogy harapjak? // Jaj, hol az arcom? / Jaj, hol a múltam? / Jaj, hol az ágyam? / Jaj, hol a sírom? (Kosztolányi Dezső 1919)

Hová meneküljek a sötét, hideg utcákon a gyötrelem elől – hogy nincs hazám, kinek panaszoljam, hogy tönkrement minden: ország, élet, világ... (Füst Milán 1919)

Az avarokat kardélre hányták, a keleti gótokat egy lábíg levágták, a vandálokat az utolsó csecsszopóig kiirtották. Vad idők emberséges törvénye volt a gyors kivégzés. Magyarország halálos ítéletén rajta van a nyugati kultúra bélyege. Csak a lábait és karjait vágták le, csak a gerincét roppantották szét, csak a mellkasát horpasztották be, de a torkát nem vágták át és a szívét nem szúrták keresztül... Ó, a bírák ítélete szigorú, de humánus. A huszadik században élünk, nem a tizedikben. Európa bölcsei ültek törvényt, nem a kafferek esőcsináló aggastyánjai. Csak a sírt ásták meg, amelybe egy nemzetnek bele kell süllyedni, mert élete elviselhetetlenebb lett a halálnál – de kezeiket mossák az igaznak véréből... (Móra Ferenc 1920)

Így végezték bús hatalmak, / olcsó víz a magyar harmat, / sárba hull. //
Mit bánják ők? Nevetnek ők, / várnak ákácok temető / mireánk. //
Édesanyám, minek szültél? / Elhervadtál, megőszültél / hiába. (Kosztolányi Dezső 1920)

Arad! Köszönt a csonka Magyarország / S tört lobogóját lengeti neked, /
mely fátyolos, mint az október-est. // De még lobog és égi kezek óvják, /
Selymére örök, győztes glóriát von / A Krisztus jobbán – ama tizenhárom!
(Juhász Gyula 1920)

Hát a magyar apáknak szólok mostan: Ha eddig csak annyiban voltunk magyarok, hogy magyarul beszéltünk egymással, 1920 után talán érezzünk is már magyarul! /.../ Az országunkat elvették, a magyarságunkat nem vehették el. A magyarságunk maradt az erősségünk. Ha ez is legyöngül, a történelem tolla beírhatja a magyart is a holt nemzetek lajstromába. (Gárdonyi Géza 1920)

Balkarom lenyesve, szívem fölött jár a kés, / jobbkarom lekötve,
mezőimre dül a vész, / lábaim üszkösen, koponyám ékesen, / erőm, velőm,
vérem fogy. /.../ Álljak csak én talpra, csak még egyszer helyemen, / csak
kapjam kezembe dupla élű fegyverem, / hej, aki teremtett: ahogy elverem: /
aki engem most gyaláz. // Nem, nem, nem! Nem, soha! Nem indulok
bosszúra! / Állattattam őriző: a Sötétség kapuján! / Forró szívem, véreim

glóbusotok közepén / ím kitárom, átölellek kéz a kézben, jöjjetek! // Balkarom emelném, jobb karom emelném, / lábamra pattanni, fejem meghajtani / óhajtanám igen: s lekötve, leköpve, / lerágva, gyalázva fetrengnek sírhelyemen // s gyászkönnytelen szemekkel a zordon népmilliók / környöskörül dühöngnek. Sorsom komor órái. / De szívemből fölszakad a tűz, a fény, a vulkán. / Vár a Jövő óh Magyar: az Embersors határtalan. (Móricz Zsigmond 1920)

De se így, de se úgy, csak rothadás, átok: / hej székelők, rátok / s ránk szakad az isten!... // Oh griff, mesekor múlt, új kél s jő: / szárnyalj által a végső / erővel, míg nem késő... // Csontok nyers vára, öklök fegyvere kivész: / romokon már az új palota kész, / tündöklő Tudomány ereje, Ész! (Móricz Zsigmond 1920)

Már reng a föld, már villámlik az ég, / Lesz itt ítélet, harag napja még: / S világok romján, tűnt gazok felett / Én még hozsannát énekelhetek! // Hozsannát néked Istenem, te nagy, / Szabadság, aki lelkem lelke vagy. / S magyarként és emberként – Üdv Néked! – / Élem tovább az örök életet! (Juhász Gyula 1920)

[Egy pályázatot nyerő ima és jelmondat:] Hiszek egy Istenben, / hiszek egy hazában, / hiszek egy isteni örök igazságban, / hiszek Magyarország feltámadásában, / ámen. (Papp-Váry Elemérné [író] 1920)

... te jól tudod, hogy halkan és illatosan csíráznak a magvak pár arasznyira a földtől, és hogy békében igyekeznek fel, kidugni zöld levelet, finom kis pihét, pillanatra se féltve, hogy holmi demarkációs vonalba ütköznek odafent... Elborult a lelkünk a szenvedéstől és félelemtől – hideg van, és értelmünk vacogva húzza össze magát didergő koponyánkban. Gyermekek vagyunk. (Karinthy Frigyes 1921)

Világpolgárnak neveztem magam. /.../ De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az

ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár és ezt: Erdély és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam. (Karinthy Frigyes 1921)

Mit szóljunk ezek után ahhoz a gondolathoz, hogy Nagybánya ezentúl oláh legyen. /.../ Valóban, míveltségünk, amely ily értékeket termelt, kissé kemény dió volna szomszédaink számára, magunk pedig, oly sokszoros kiraboltatás után, nem is gondolhattunk arra, hogy ily esztelen szándékkal szóba álljunk. Amily magyar a művészetünk, olyan lesz az a föld is, amelyen ezer éven át kiserkedt s zamatos gyümölcseit érlelte. (Lyka Károly [művészettörténész] 1921)

Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre. Ahová magunk erejével, ezer esztendő munkájával kapaszkodtunk, és minden lépcsőfokon a magunk izmaival és eszével vágunk a magunk vérével öntözött irdatlan sziklába: onnan dobtak le minket. Tudjuk: miért. /.../ Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk – bár ez nem valószínű, és eltűnhet és eltűnhet Erdély földjéről a szász is [!], de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség. Nyíltan és bátran kiáltom a velünk megnagyobbodott Romániának: mi, magyar fajú, magyar hitű és magyar polgárai Romániának, nemzeti anatómiát akarunk, aminek birtokában bennünk Nagy-Románia megbízható polgárságot fog nyerni. (Kós Károly 1921)

Mit is tudjon rólunk a versailles-i konferencia? Milyen asszociációk s minő asszonanciák kelljenek egy nyugat-európai emberben a szép és büszke, a drága, édes magyar név hallatára? Szomorú magára maradottságában boldog sejt, aki voltunk. Jaj nekünk, ha érdeklődni kezd irántunk, mint az indus és afrikai egzotikumok iránt, ha körülnéz köztünk s tudományosan feldolgoz: a font és a frank!... (Móricz Zsigmond 1921)

Ne hajtsd búbanatnak a fejed, jó magyarom: amit elvettek tőled a hegysorosban, ahová bekergettek a viszontagságok, balsorsok: amit elvett a rossz szomszéd, nem vészett el, mert nem rejtheti el sehová, mint a lopott

subát, nem áshatja a föld alá, mint az orgazda a kincseit, el nem viheti helyéről, hogy túladjon rajta, mint az elkötött lovat a vásárban... Helyén marad minden... /.../ A kultúrát nem bírhatja le még a háború sárkánya sem. A kultúra nem éghet el, mint a vetés: főnixmadárként megszépülve, megnemesedve menekül meg a tűzvészből. A nincstelen országnak azért nem kell koldusbotot venni a kezébe, mert maradt kultúrája, amely ezentúl pótolja bányáit és várait. A javaitól, kincseitől megfosztott nemzet új hódításait a szorgalmasan percegő író tollakra is bízhatja. (Krúdy Gyula 1922)

Felvidék! Az egyetlen táj a földgömbön, hol a magyart úgy tisztelték, mintha minden magyar háta mögött Árpád állna vitéz népével. A magyar faj itt mutatta meg, hogy mennyi erő és báj lakik benne s mily csodálatos vonzása van nyelve ezüstpatakjának. Aki egyszer ivott a magyar szó forrásából, nem felejtette el holta napjáig. /.../ A hódoló szeretet és sokszor indokolatlan bámulat a magyarság iránt tette, hogy a Felvidék többnyire leghűségesebb szolgálja volt a mindenkori magyar kormányzatnak. Csak magyar legyen... (Krúdy Gyula 1922)

Szép kincses Kolozsvár, Mátyás büszkesége / Nem lehet, nem soha Oláhország éke! / Nem teremhet Bánát a rácnak kenyeret! / Magyar szél fog fújni a Kárpátok felett! /.../ Ha eljő az idő – a sírok nyílnak fel, / Ha eljő az idő – a magyar talpra kel, / Ha eljő az idő – erős lesz a karunk, / Várjatok, Testvérek, ott leszünk, nem adunk! // /.../ Bömbölve rohanunk majd mint a tengerár, / Egy csepp vérig küzdünk s áll a magyar határ / Teljes egészében, mint nem is oly régen / És csillagunk ismét tündöklök az égen. // A lobogónk lobog, villámlik a kardunk, / Fut a gaz előlünk – hisz magyarok vagyunk! / Felhatol az égig haragos szózatunk: / Hazánkat akarjuk, vagy érte meghalunk. (József Attila 1922)

Megáll az Isten, meg a világ, / Gyönyörrel bámul ily csudát, / Hogy vasökölrel ha akar, / Szabad s egész lesz a magyar. (József Attila 1922)

Ha sújt a villám s retten a gyöngé szív, / És ösztökéld a tétova honfiút: / Üzend, hogy nincsen Isten, Ember, / Csak magyarok letiport hazája. // És

hogya kell, ó, csak könyörögj nekik, / Hogy dolgozó nép karja erős marad! /
És vagdald föl meleg nagy szíved / S oszd ki közöttük az éheseknek. // Csak
így lehet célt érni magyarral el... / Szidj, kérj, dörögj és hozd a reményt
nekünk, / Mert hogya nem remél a költő / Más ki remélne az új hazában.
(József Attila 1922)

Fáj neki a teste, lelke, szíve tája, szeme gödre, / Nem is tudja, feltámad-e,
elpihenne mindörökre. // Titokzatos messzeségben istent keres magyar
hangja, / Régi honát, testvéreit – mást se tehet – sírogatja. / Piros kedve
pillangó volt, sárba fulladt ott Erdélyben, / Zöld reménye foszlányai
meghaltak a Felvidéken. (József Attila 1922)

Halottaik közt legnagyobb halott, / Közös anyánk, hazánk is ott van, ott!
// A dús, a boldog, drága szép haza, / Ma csonka, béna, vérző és kusza. //
Nincs e világon annyi koszorú, / Mely eltakarjon, áldott szomorú, / Nincs
annyi könny, mely méltón elsirat, / És sebeinkre írt ad és vigaszt. // Ne is
legyen! Szót, könnyet már ne ejts, / Magyar, virágod egy, a nefelejcs! // És
addig nem lesz élet, béke sem, / Míg föl nem támad ő, győzelmesen! (Juhász
Gyula 1922)

Hogy útlevéllal lehet eljutni Temesvárra... Kassára... Kolozsvárra... és
Csáktornyára... és mindenüvé, ahol még nem voltunk... Mennyi
mulasztásunk van nekünk mindnyájunknak magyaroknak, hogy míg lehetett
be nem jártuk, meg nem hódítottuk tündéri szép hazánkat magunknak, a
személyes fölélményezés legbékésebb s legmélységesebb hódításával...
(Móricz 1923)

A székely dal is él, egy pillanatra sem hallgatott még el. Most éppen
erősödik a hangja, mint a friss tavaszi szellő fúj bele a magyar zenei élet
csukott szobájába. Majd elválík, ki jár jobban: aki elébe tárja keblét, vagy
aki fázva húzódik köpenyébe... [Új bek.] De hát olyan idegen, külön nép a
székely? Lehet a szavát ennyire nem érteni? [Új bek.] Ha kimutatják is a
tudósok, hogy a magyarság tízféle szilánkból állott össze: aki közelebbről
látta, tudja, hogy a magyar lélek egyugyanaz, Somogytól Szatmárig és

Csíktól Nyitraig. [Új bek.] Ilyen volt valaha a magyar zene nyelve is. Valamikor a székely dal volt a magyar dal: törmelékei, maradványai a többi magyarság közt mindenütt ott vannak. Ma a székely a legmagyarabb magyar, és a magyar csak úgy lehet újra magyar, ha mennél székelyebbé tud válni. (Kodály Zoltán [zeneszerző] 1924)

Keserű szívvel bizony mondom néktek, / Ti csonka-magyarok: / Az ország szíve, Magyarország szíve / Ma már a végeken dobog. / Hangos szóval hiába fogadkoztok: / Hogy „soha!” s „mindörökké!”. / Az ország szíve, Magyarország szíve / Ott ver, hol Magyarország nincsen többé. /.../ Szétporlanak az arany-szólamok / Iszapos durva röggé. / Térjetez magatokba. / És próbáljatok önnön-magatokhoz / És próbáljatok hozzánk méltók lenni... // Azután jertek minket visszavenni. (Reményik Sándor 1924)

A koldusnak, a páriának / A jöttmentnek is van joga / Istenéhez apái módján / És nyelvén fohászkodnia. / Csak nektek ajánlgatják templommal / Az útszélét s az égbolt sátorát? / Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát! (Reményik Sándor 1925)

Ti eldobtátok a trombitát, / de a trombita zeng tovább, / zeng, nem a ti kezetekben, / hanem a vízben, a hegyekben, / Erdélyben, Felvidéken, / az égen, / s bennem! / Én sohse mondtam: „Dönt majd az erőszak!” / – most mondhatom: „Nem! Nem!” (Babits Mihály 1925)

A magyarság a történelem folyamán öt krisztusi sebet kapott: Muhi, Mohács, Kismajtény, Világos és Trianon. /.../ A Krisztus életét azonban a hatodik oltotta ki, a lándzsaszúrás a bordák közt a szívbe. [Új bek.] Vigyázzon a magyarság, hogy ezt a hatodik szúrást meg ne érje. (Móricz Zsigmond 1926)

Magyarok, vigyázzatok! Térjetez észre, és két kézzel kapaszkodjatok bele az életbe, mert a halál ma közelebb van hozzátok, mint Trianon napján: akkor csak a kaputokban állt, de ma már belül került kis portátokon. /.../ Trianon hetedik évfordulóján nem lehet helye sem a nyöszörgő alázatnak, se

a meztelen kézzel az egész világot fenyegető kalandori gőgnek... (Móra Ferenc 1927)

Az idegen, akitől az várjuk, hogy jóindulatú semlegessége aktív jóakarattá váljék, azt fogja kérdezni: ti boldogtalan magyarok, akik alatt ing a föld, és akik fölött ég a tető, ti szegény hajótöröttek, akik életmentő kötélnek néztek minden játékos szalmaszálat, *mikor fogtok békét kötni önmagatokkal?* [Új bek.] Mi rá a válaszuk? Az hogy *nem, nem, soha!* (Móra Ferenc 1927)

Hatvanhat vármegyéből éppen maradt tíz. Most mit lehet csinálnunk? Gyáván elcsüggedni? Tétlenül és kétségbeesve lemondani? Nem. A megmaradt tíz vármegye azt szimbolizálja, hogy megmaradt a tíz ujjunk, a tíz körmünk. A két munkás karunk. Csak egy lehetőségünk van: dolgozni! (Móricz Zsigmond 1927)

Erdély valami egészen más világ, mint a mi világunk... Ott ismerik a tudósokat s számon tartják az írókat, s ebben a hét esztendőben egy, a magyarorszáigival egyenlő rangú irodalmat termeltek ki s tartanak fenn... Ott valami olyan izzó együttélés van, amit én soha Magyarországon, a közönynek ebben a különös világában nem ismertem (Móricz Zsigmond 1927)

Itt vagyunk ma megcsonkítva, szétagolva, megszégyenítve. Lefegyverezve és fizikailag megbénítva. De nem lehet olyan szörnyű lánc, amely az igazságot, egy nemzet sors adta lehetőségét megszüntesse. /.../ Ha csak ki nem vágják, testi halállal meg nem ölik a magyar fajt: ez a faj mindig meg fogja találni a szellemi egységét. Nem lehet olyan szigorú határozatot csinálni, nem lehet olyan magas paragrafus-falakat építeni, hogy a homogén anyag ne képezzen egy egységet. (Móricz Zsigmond 1927)

Tizedik éve a magyar olyan válságon megy át, mint soha Szent István óta. Soha a magyar ekkora lélekszám nem volt, de soha rémítőbb sebből nem vérzett, s ami problémája ezer év rendjén lehetett, ma mind egyszerre sűrül eléje. Nincs az a legnagyobbja s legkisebbje, hogy személyes bőrén ne

érezné az időket, nincs az a rejtett magánélet, hová az új sors be ne hatolna. (Ignotus 1929)

[A Justice for Hungary (Igazságot Magyarországnak) nevű, Lockheed típusú repülőgép Endresz Györggyel és Magyar Sándorral 24 óra alatt átrepülte az Atlanti óceánt.] Három liter benzinen múlt, hogy a magyar Jásonok remekműve, az óceánrepülés, nem fejeződött azzal a formatökéllyel, aminek esztétikai külsőségei méltó keretet adtak volna a csodálatos teljesítménynek. Ott vártunk és szorongtunk [a budapesti repülőtér helyett] a mátyásföldi kikötő [Bicske] mólóján, az egész hivatalos és nem hivatalos Magyarország, bandérium és koszorúk... (Karinthy Frigyes 1931)

A nemzet nem sír, úgy látszik, ez már tömeglélektani törvény és gyanús nekem az is, aki egy nemzetért nyilvánosan könnyezik. A nemzetért, minden közösségért csak tenni lehet valamit, közben akár fütyölhetsz is, sőt még jobb, ha fütyülsz, nem száll meg a gőg. Gyászolni csak egy embert lehet, nagy közösség tragédiájára a bosszúállás illik. (Illyés Gyula 1933)

A magyarságnak Trianon után nem volt nagyobb feladata, mint hogy idegen kézbe került testvéreit, ott, ahol voltak, életben tartsa. /.../ A „magyar irredentának” nem lehet más célja, mint hogy egy új európai földosztásnál a magyar anyákhoz is alkalmazkodniuk kelljen. /.../ [Új bek.] A magyar irredenta alig volt más, mint karcsörtetés kard nélkül. Ahelyett, hogy áldozatkészséggel vagy legalább figyelemmel támogattuk volna azokat, akik odaát nehéz körülmények közt állták a nehezebbik magyar sorsot, felelőtlen szónoklási dühünkkel állandó ürügyet szolgáltatunk az elszakított magyarság újabb és újabb megkínzására, mely késő, de annál dühösebb nacionalizmusú népek közt a gazdasági megnyomorítás legújabb eszközeit próbálhatta magán... [Új bek.] Míg a németiség legtávolabbi szigetein is ott lobog a közös német tudat, mi ott tartunk, hogy nem egy magyarság van, hanem négy, mely lassan már egymás udvarára is elfelejt áttekinteni. Szekfü [Gyula] panaszkodik a túlnani árulókra, de a nagyobb árulást mi követtük el. (Németh László 1934)

Magyarország áll előttem megint, de nem a csonka, hanem az igazi, a történelmi Magyarország, a kerek, ép vonal, mely gyermekkorom óta belém idegződött, melyet oly természetesnek, magától értetődőnek éreztem, mint egy egészséges, élő test sziluettjét. Szinte szerelmes voltam ebbe a vonalba, ez volt az én első szerelmem, még az Aszony előtt! S amint elképzelem ezt a gyönyörű, élő testet, első szerelmemet, megint elfog a kínzókamrák hangulata. Az egész világ egy roppant kínzókamra, amelyben a legszebb élőket megcsonkítják, fölnégyelik, tapossák, láncra fűzik... (Babits Mihály 1938)

Ne mondjátok, hogy a haza nagyobbodik, / A haza, a haza egyelő volt mindig / ezer év óta már, és mindig az marad, / mert nem darabokból összetákolt darab: / egytest a mi hazánk, eleven valami! / Nem lehet azt csak úgy vagdalni, toldani. (Babits Mihály 1938)

Trianon eleven seb ma is, nem kérünk ma kultúrbékéből addig, amíg a politika jóvá nem tette gonosz bűneit. Nincs szükségünk a francia szellemi orientációra addig, amíg Franciaország cselekedetekkel meg nem mutatta, hogy jóvá akarja tenni Trianont. Sokan beszélnek így, ismétlem, s nem is mindig azok, akik különösebben német, vagy olaszpártiak. (Márai Sándor 1938)

Ha Kassa magyarságát holnap áttelepítik Békéscsabára, s a csabai szlovákságot elküldik cserébe Rózsahegyre, mind a magyar, mind a szlovák otthontalan lesz. Nem a kassai magyart, hanem magát Kassát kell visszaadni az anyaországnak, nem a népet kell cserélni, hanem rögzíteni a történelmi országhoz a falut és a várost, melynek a nép örök tartalma. (Márai Sándor 1938)

Magyarország már egyszer cserepekre tört. Most kettévált az oszthatatlan Erdély is S vele kettévált a magyar, a román s a szász nép. Egy országot s három népet csonkítottak meg. Húsz év óta egyetlen folyónk se halhat meg a hazában. Új és múlandó szavakat tanulunk: „Észak-erdély”, „Dél-erdély”. Sohase hallottam gyerekkoromban. Mintha azt mondanók: észak alma, dél

alma. Nem ilyen Erdély él s szívünkben. Erdély egy és oszthatatlan a kalotaszegi magyarnak, a brassói szásznak s a hátszegi románnak egyaránt. (Cs. Szabó László 1940)

Magyarok voltak Magyarország nélkül, / Magyarok vannak Magyarország nélkül, / Magyarok lesznek Magyarország nélkül. // Két évtizedes idegen keretben / Mi megláttuk az örök lényegét – / Országokat lehet szétarabolni: / Nem lehet legyilkolni lelkeket! (Reményik Sándor 1941)

Ezt a befejezést, ezt a végletes formába öntést Magyarországgal már a természet elvégezte. A mi feladatunk mindig inkább így lett volna kifejezhető: kitölteni Magyarországot, a politikai valóságot a hegy- és vízrajzhoz igazítani, a történelmit a földrajzhoz. Ritkán sikerült... A nyelv sem tudta kitölteni, a faj sem, a magyar nemzetiség sem. Az egyetlen, ami egészében kitöltötte a Kárpátok karéját, a magyar irodalom volt... (Szabó Zoltán [szociográfus, író] 1942)